

Hudební a dramatické činnosti u předškolních dětí

Bakalářská práce

Studijní program: B7506 – Speciální pedagogika
Studijní obor: 7506R012 – Speciální pedagogika předškolního věku
Autor práce: **Nikol Brožková**
Vedoucí práce: Mgr. Jitka Peřimovská

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Nikol Brožková**
Osobní číslo: **P1100004**
Studijní program: **B7506 Speciální pedagogika**
Studijní obor: **Speciální pedagogika předškolního věku**
Název tématu: **Hudební a dramatické činnosti u předškolních dětí**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Zjistit vliv hudebních a dramatických činností na psychosociální vývoj a schopnost kreativního ztvárnění pohádkových rolí u předškolních dětí a předškolních dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace dat.

Metody: Pozorování, audiovizuální záznam s využitím hodnotících škál Likertova typu, dotazník.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- JURKOVIČ, P., 2012. Od výkřiku k písničce. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-750-3.
MONTESSORI, M., 2011. Od dětství k dospívání. 1. vyd. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-478-0.
PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B., 2010. Psychologie dítěte. 5. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-798-5.
ŘÍČAN, P., 2004. Cesta životem: Vývojová psychologie. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-124-7.
TICHÁ, A., RAKOVÁ, M., 2007. Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-100-6.
VÁGNEROVÁ, M., 2005. Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.
ŽÁČEK, J., JURKOVIČ, P., 2011. Jak počítají kořata. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-789-3.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jitka Pejřimovská

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

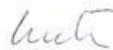
Datum zadání bakalářské práce: 2. dubna 2013

Termín odevzdání bakalářské práce: 25. dubna 2014

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. Jitce Pejřimovské za odborné vedení, poskytnutí cenných rad a trpělivost při tvorbě bakalářské práce. Stejně tak děkuji i dalším konzultantům, kteří s prací pomáhali.

Dále bych chtěla poděkovat mateřským školám, které poskytly zázemí pro výzkum.

V neposlední řadě bych velmi ráda poděkovala své rodině a blízkým za podporu během celého studia.

Název práce: Hudební a dramatické činnosti u předškolních dětí

Název práce: Hudební a dramatické činnosti u předškolních dětí

Jméno a příjmení autora: Nikol Brožková

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2014/2015

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Peřimovská

Anotace

Tématem předložené bakalářské práce byly hudební a dramatické činnosti u předškolních dětí. Cílem práce bylo prokázat vliv hudebních a dramatických činností na psychosociální vývoj u dětí předškolního věku a také zjistit, jak psychosociální vývoj ovlivňuje schopnost kreativního ztvárnění pohádkových rolí a to i u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

Práce byla rozdělena na část teoretickou, ve které byl za použití uvedených odborných zdrojů popsán psychosociální vývoj dítěte předškolního věku a význam rodiny pro tento vývoj. Dále je popsán význam hry a pohádek pro předškolní děti. Další kapitoly se zabývají dramatickými a hudebními činnostmi v předškolním období.

Druhou část práce tvořila část empirická, která byla zpracována podle "Projektů zhudebněná pohádka" (Peřimovská 2015), který vytvořila vedoucí práce Mgr. Jitka Peřimovská. Na základě předchozího dlouhodobého pozorování dětí a anamnestického dotazníku byl proveden výzkum a zaznamenán. K vyhodnocení byla použita škála Likertova typu a bipolární škála.

Vyhodnocením byla zjištěna hudebnost dětské populace ve spontánním a kreativním projevu dítěte. Zároveň také vzájemný vliv hudebních a dramatických činností a psychosociálního vývoje dítěte. Tato zjištění vedla k návrhu opatření větší zaměřenosti dětí v předškolním věku na hudební i dramatické aktivity.

Klíčová slova: psychosociální vývoj, hra, pohádka, hudební činnosti, dramatické činnosti, hudební kreativita

Name of the thesis: Music and Drama Activities for Preschool Children

Author's name and surname: Nikol Brožková

Academic year of thesis submission: 2015/2016

Thesis supervisor: Mgr. Jitka Pejřimovská

Annotation

The topic of bachelor thesis are musical and dramatic skills of preschool children. The goal is to demonstrate an influence of dramatic and musical activities on preschool children's physical development and find out how psychosocial development affects creative roles in the performance of fairytales, concerning also children with special educational needs.

The thesis is divided into 2 parts:

Theoretical, describing use of previously mentioned scolarly resources about the psychosocial developmet of preschool age children and the importance of family. It further describes an important role of game and stories for children of that age. The other two chapters deal with dramatic and musical activities at preschool age.

The second part of thesis is empirical, which is processed as a part of "Musical tale project" created by the thesis supervisor Mgr. Jitka Pejřimovska. Research and re-coding were made on the basis of the previous long-term observations of children and on the anamnestic questionnaire. The Likert scale and bipolar scale were used for the evaluation of results.

As a result, musicality of children was identified in their spontaneous and creative expression. Furthermore, a reciprocal influence of musical and dramatic skills and psychosocial development were documented. These findings led to the proposal of greater focus on the musical and dramatic activities of preschool children.

Keywords: psychosocial development, family, game, fairytale, musical activities, dramatic activities, musical creativity

Obsah

Úvod.....	9
Teoretická část	10
1 Psychosociální vývoj dítěte předškolního věku.....	10
1.1 Řeč, kresba, lateralita	12
2 Rodina a její význam pro psychosociální vývoj dítěte	14
3 Hra, dramatické činnosti a pohádka u předškolních dětí	15
3.1 Hra.....	15
3.2 Dramatická výchova.....	17
3.3 Pohádka	18
4 Hudební činnosti u předškolních dětí	19
Empirická část.....	22
5 Cíl bakalářské práce.....	22
5.1 Cíl průzkumu a formulace předpokladů.....	22
5.2 Použité metody a techniky průzkumu	22
5.3 Popis zkoumaných vzorků	23
5.4 Realizace empirického šetření.....	23
5.5 Výsledky průzkumu a jejich interpretace.....	24
5.5.1 Průběh průzkumu	24
5.5.2 Skupina A – děti s normativním psychosociálním vývojem.....	25
5.5.3 Skupina B – děti s narušeným psychosociálním vývojem.....	33
5.5.4 Vyhodnocení empirického šetření.....	41
5.5.5 Ověření hypotéz	43
5.6 Navrhovaná opatření	44
Závěr	45
Seznam použitých zdrojů:.....	46

Úvod

Téma práce bylo autorkou zvoleno z důvodu, že sama od předškolního věku navštěvuje pěvecký sbor a k hudbě měla vždy velmi blízko. Pokládá to zpětně za velmi přínosné hlavně pro svůj řečový vývoj, kdy musela navštěvovat speciální logopedickou třídu v MŠ a zpívání ve sboru bylo přirozenou formou upevňování řeči. Je z rodiny, kde se pohádky četly a nepouštěly v televizi, vždy se dítěti odpovídalo na otázky a dával se dostatečný prostor dětské fantazii a kreativitě.

Autorka při práci s dětmi velmi ráda využívá hudební a dramatické aktivity. Při hudebních činnostech je přínosné pozorovat děti, jak vnímají různé hudební prvky a reagují na ně. Při dramatických činnostech se dá vyzorovat, jak velké místo zaujímá v životě dítěte fantazie a představitivost. Často svým projevem otevírají svou lehce zranitelnou duši. Zapojování obou aktivit do života předškolního dítěte vidí autorka jako jednu z možností, jak ovlivnit psychosociální vývoj dítěte, který je spojen s mnoha aspekty.

Cílem práce bylo prokázat vliv hudebních a dramatických činností na psychosociální vývoj u dětí předškolního věku a také zjistit, jak psychosociální vývoj ovlivňuje jejich schopnost kreativního ztvárnění pohádkových rolí a to i u dětí s narušeným psychosociálním vývojem nebo se speciálními vzdělávacími potřebami. Ve skupině těchto dětí se autorka zaměřila na děti, se kterými běžně pracuje a od nichž sbírá zkušenosti – děti s logopedickými problémy.

Práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. Teoretická část má čtyři hlavní kapitoly týkající se psychosociálního vývoje u předškolních dětí, významu rodiny v tomto období, následující kapitola se zaměřuje na hru, dramatickou činnost a také význam pohádky pro předškolní věk. V poslední části se autorka věnuje hudebním činnostem u předškolních dětí.

V empirické části bakalářské práce se autorka zaměřila na výzkum podle „Projektů zhudebněná pohádka“ (Pejřimovská 2015), který vytvořila vedoucí práce Mgr. Jitka Pejřimovská. Výzkum je založen na zjištění hudebnosti dětské populace ve spontánním a kreativním projevu dítěte a zároveň také vzájemného vlivu hudebních i dramatických činností a psychosociálního vývoje dítěte.

Práce by mohla sloužit jako podklad pro všeobecnou informovanost o psychosociálním vývoji, hudebních a dramatických činnostech u předškolních dětí a jejich vzájemném ovlivňování.

Teoretická část

1 Psychosociální vývoj dítěte předškolního věku

Jsme tím svobodnější, čím jsme vzdělanější a statečnější, čím lépe rozumíme době, v níž žijeme, čím více se orientujeme na cíle, jež přesahují náš individuální život – a také ovšem čím jsme duševně zdravější, čím lépe rozumíme svým hlubokým motivům a sklonům, čím lépe dokážeme odhadnout své možnosti a meze.

(Říčan 2006, s. 14)

Předškolnímu období předchází období batolecí. Na konci tohoto období jsou děti většinou schopny pomalu opouštět ochranný kruh rodiny a zapojovat se do společnosti. Obdobím předškolního věku je označován věk od tří let přibližně do šesti let věku. *U každého období znovu pozorujeme rostoucí bytost, pokaždé je to však docela jiná osoba* (Montessori 2011, s. 16).

Na začátku předškolního věku je právě již zmiňovaná první emancipace dítěte a na druhém konci pak další významný krok do společnosti, tedy vstup do školy. Předškolní věk je velmi významné období v rozvoji dětského sebepojetí. V batolecím věku si dítě uvědomí sebe sama jako bytost, která umí ovlivnit nejbližší okolí. V předškolním období je pro sebepojetí důležitým článkem možnost pronikat do společnosti a zaujmout zde své postavení. V tomto věku se dítě více odpoutává od rodiny a to vede k většímu přejímání rolí a také zvyšování úrovně komunikace. Pro bakalářskou práci je stěžejní věk předškolního věku těsně před nástupem do školy.

Pro děti v tomto věkovém rozmezí je typické zpracovávání informací pomocí fantazie a také intuice. Dítě má potřebu věci zvládat nebo vytvořit a tím potvrdit své kvality i schopnosti. Vyvíjí se poznávací procesy, verbální schopnosti. Co se týká sociální oblasti, tak překračuje práh rodiny a rozvíjí svůj vztah s vrstevníky. Jedná se o přípravnou fázi života ve společnosti. Dítě musí přijmout určitý řád i pravidla, při kterých se naučí chovat se k lidem v různých situacích. S tím souvisí i umění spolupracovat. Zároveň se jedná o sebeprosazení, ale i přizpůsobení se ostatním.

V předškolním věku se dítě zaměřuje na **poznávání** nejbližšího světa a také na pravidla, která v něm platí. Piaget (2010) popsal typický způsob uvažování předškolních dětí jako názorné, intuitivní myšlení. Dítě mladšího předškolního věku nerozumí vztahům a návaznostem mezi určitými objekty. *Vývoj myšlení je dlouhodobý proces. Dítě získává schopnost chápat vratnost určitých proměn postupně, v závislosti na jejich složitosti* (Vágnerová 2000, s. 103).

V podstatě se jedná o to, že pokud dítě neporozumí realitě, vysvětlí si jí tak, jak umí nebo se mu to v dané situaci hodí. Princip takového jednání je v dosažení určité jistoty, kdy je svět pro dítě stále srozumitelný a umí se v něm orientovat. Podle Vágnerové (2000) realitu interpretuje tak, aby byla srozumitelná a přijatelná. Dítě v předškolním věku často spojuje realitu s fantazií, kterou ovlivňují například aktuální potřeby i citové rozpoložení a také velmi záleží na jeho zralosti.

Fantazie je důležitou složkou, která tvoří rovnováhu mezi rozumem a emocemi. Předškolní děti jsou z hlediska emočního prožívání mnohem vyrovnanější a stabilnější než v batolecím věku. Většina prožívání se váže na určitou situaci, střídá se smích a pláč. Vytváří se také **emoční paměť**. Děti si dokážou vzpomenout i na své dřívější pocity. Velmi se to projevuje v jejich vyprávění. Nejedná se už o subjektivní pocity, ale i o poznávání příčin, které k prožitkům vedou. Od tří let umí rozlišit situace s pozitivními nebo negativními účinky. Velmi dobře si uvědomují, co v nich vyvolalo například radost nebo naopak smutek.

Lépe se začínají orientovat i v emocích ostatních lidí a rozvíjí postupně svou schopnost empatie. Už chápou, že výraz může klamat a může lhát o skutečném stavu. Starší předškolní děti ví, že své pocity nemusí vždy dávat najevo. V tomto případě velmi záleží na rodičích. Mohou naučit děti chápat význam rozdílných emocí a prožívání, hlavně svými reakcemi na nálady a chování dětí i vysvětlením, proč se právě dnes tak cítí. Toto porozumění se může zlepšit i čtením pohádek nebo vyprávěním tematických příběhů.

Socializace již probíhá i mimo rodinu a nejbližší příbuzné i známé okolí. Dítě v předškolním období přesahuje hranici rodiny. Pomáhá mu to získávat nové zkušenosti, které jsou nesmírně důležité k dalšímu vývoji. Případné problémy v socializaci mohou souviset s nevhodným výchovným působením. Během začleňování do společnosti se rozvíjí spolupráce i sebeprosazení a další sociální dovednosti. Získávají nové role, které se snaží přijmout. Hlavní je umět rozlišovat své chování podle situace a role, kterou dítě v danou chvíli zaujímá.

Mateřská škola je přechodem mezi soukromým rodiny a institucí školy. Umožňuje dítěti získat potřebné zkušenosti. Má důležitý socializační význam. Dává prostor adaptaci, ale i ta potřebuje určitou zralost a připravenost. Učitelka by měla být respektovanou autoritou, stejně tak by měla pro dítě platit školní pravidla. Vztah mezi učitelkou a dítětem má osobní charakter.

Většina předškolních dětí má potřebu kontaktu s dalšími dětmi. Mezi svými

vrstevníky si musí své místo vydobýt a prosadit se, protože je to skupina rovnocenných osobností. Dítě v něm nemá své stabilní místo.

1.1 Řeč, kresba, lateralita

Řeč se v tomto období pokládá za hlavní zdroj poznávání. Předškolní děti se rády na něco ptají. Jedná se o potřebu pochopit souvislosti a vztahy. Během předškolního věku množství otázek narůstá. Děti vyžadují od dospělých vysvětlení, na které se naváží další otázky vedoucí k porozumění. Stačí s dětmi mluvit, dávat jim odpovědi. Podle Kutálkové (2005) je hlavním cílem rozvoje řeči v tomto období bohatá slovní zásoba a také obratnost vyjadřování.

Verbální komunikace se zlepšuje ve formě i obsahu. Pomáhá k tomu častější komunikace s dospělými, vrstevníky, ale také je v dnešní době velmi ovlivněna médií. Děti začínají používat spojky, předložky, příslovce. To pomáhá například ke snadnějšímu chápání prostorových vztahů.

Předškoláci nepřevzou vše, co uslyší. Většinou si zapamatují pouze část určitého sdělení a tu opakují bezprostředně poté, co ji slyšeli. Jedná se hlavně o věty, které obsahují nová, neznámá slova. S novými slovními výrazy si děti rády hrají. V tomto období se vytváří složka rozvoje jazykových kompetencí - představa o míře porozumění verbálnímu sdělení nebo vyprávění a souvisí s dosaženou úrovní myšlení i jazykových schopností. Ne vždy děti obsahu sdělení porozumějí, ale často si to myslí.

Výslovnost se mezi čtvrtým a pátým rokem vyvíjí spontánně. Je důležité dávat dětem správný příklad. Dá se využít, že předškolní období dítěte doprovází hra a to hlavně napodobovací. Například – hra na mašinku (ššššš), volání na kočičku (ččččč), had (sssss) a další zvířecí zvuky. Kutálková (2005) zmiňuje, že tyto hry velmi napomáhají k upevnění některých hlásek.

Základní příčiny poruch výslovnosti jsou nevhodný mluvní vzor; nevhodné výchovné postupy, nedostatky ve sluchové diferenciaci, nedostatky v obratnosti a koordinaci pohybů nebo nevyrovnaný vývoj řeči (Kutálková 1996, s. 96).

Při rozvoji řeči v předškolním období mohou mít rodiče spoustu pomocníků. Jedním z nich jsou rozhodně knihy. Nejprve chtějí děti po rodičích převyprávění příběhů z knihy nebo vypravování podle obrázků. Později se role obrátí a dítě před nástupem do školy, tedy mezi pátým a šestým rokem svého života, odpovídá na otázky rodičům, spontánně vymýšlí příběhy a dokáže vyprávět příběh podle obrázkové knihy.

Velmi důležitou úlohu mají pohádky. Čtyřleté dítě dokáže již poslouchat i dlouhé příběhy. Postupně si dítě vytvoří žebříček oblíbených i méně oblíbených příběhů. Znájí je z paměti a poznají, když se děj trochu odkloní od toho, co mají utkvělé v paměti.

Další úlohu splňují také písničky. Podle Kutálkové (2005) je písnička jednou z metod podpory rovnoměrného rozvoje řeči. Dítě nerozezná, zda rodič zpívá falešně nebo čistě. Je to pro něj nová hra. Slova písniček si postupně zapamatuje.

Melodie lidových písniček patří ke kultuře každého národa. Jsou většinou jednoduché, snadno zapamatovatelné, rytmické, málokdy jsou v jejich textech slova, která by bylo obtížné vyslovit (Kutálková 2005, s. 29).

Již při počátečním rozvoji řeči kolem druhého roku života můžeme najít počátky špatných návyků, které směřují k vadné výslovnosti. Je třeba včas a vhodně zasáhnout, aby se vadná výslovnost neupevnila. Po čtvrtém roce by se měla ustálit výslovnost většiny hlásek (kromě L, R a Ř). Pokud tomu tak není, je čas se s pomocí her (ale pod odborným dohledem) dítěti intenzivněji v tomto ohledu věnovat.

Jak již bylo uvedeno, předškolní období dítěte je spojeno s fantazií. Pomáhá jim ve vidění světa. Psychosociální vývoj dítěte můžeme tedy posoudit i z kreseb, které dítě vytvoří.

Kresba je velmi symbolickým odrazem psychického vývoje dítěte. Jako námět si dítě většinou vybere to, co vidí nebo o čem si myslí, že zná. Předlohy bere většinou ze svého okolí a reality. V kresbách dítěte můžeme vidět jejich vlastní zkušenosti. Brunecký (1964) uvádí, že dítě kreslí pro to, aby vypravovalo, nikoliv pro to, aby zobrazovalo skutečnost. Podle Slavíka (1993) je námětem přirozená součást světa dětí. Jejím východiskem je vždy to, co již viděly, zažily a znají. Vytvářejí se na základě hlubších prožitků.

Realitu si děti přetváří do fantazijní podoby, často vycházející z pohádek. Nenechávají se unášet pouze fantazií, ale také emocemi, které je v danou chvíli ovlivňují. Postupně, když se prohlubuje jejich soustředěnost a vnímání, tak více rozlišují a srovnávají různé podněty. Znamená to kreslení více tvarů, využívání barev. *Skutečnost je zde zjednodušená, srozumitelná a případně i méně ohrožující. V této podobě uspokojuje dětskou potřebu jednoznačnosti světa, který má požadovanou strukturu a platí v něm jasná pravidla. Takový svět se dítěti jeví bezpečný, lze se v něm snadno orientovat a lze se na něj spolehnout (Vágnerová 2000, s. 109).*

Kresba a celkové vedení dítěte ke kreativnímu tvoření má také velmi dobrý sociální vliv. Při kolektivních výtvarných činnostech (které dětem často nabízejí učitelé v mateřských školách) se naučí komunikaci s vrstevníky a také respektování jeden druhého. Do tvořivosti a představivosti dítěte by neměl rodič ani učitel zasahovat. Měli by být pouze průvodci prohlubováním a rozvíjením fantazie.

V předškolním věku se často řeší otázka **laterality** (leváctví). Nejprve se pozoruje hlavně ve spojení s výtvarnou aktivitou u dětí, později samozřejmě souvisí s přípravou dítěte na psaní. Je důležité, aby rodiče věděli, jak správně zacházet s tužkou, perem, pastelkou, jak správně cvičit uvolňovací tahy. Návčik správného psaní musí být ukončen před nástupem do školy. Při osvojení si nesprávného držení tužky nebo stylu psaní (často se setkáváme se zrcadlovým psaním číslic a písmen) se těchto zvyků těžko zbavuje. *U některých dětí se lateralita poměrně dlouho vyhraňuje a v užívání nástrojů dlouho přetrvává střídání rukou. Do nástupu do základní školy by ovšem mělo být o pracovní dominanci ruky i oka rozhodnuto* (Matějček 2011, s. 113).

2 Rodina a její význam pro psychosociální vývoj dítěte

Rodina je nevýznamnější prvek při rozvoji dítěte. Nejen, že mu dává genetickou výbavu, ale má velký vliv na psychosociální vývoj v nejranějším období. Dítě je rodinou ovlivněno duševně, sociálně i fyzicky. Rodina vlastně určuje, jaké místo dítě zaujme ve společnosti. *Každá rodina má navíc své hodnoty, styl výchovy a celkový životní styl* (Michalová 2012, s. 32).

I když se v předškolním věku ztrácí silná vazba na rodinu, tak jsou rodiče stále emocionálně významnou autoritou (Vágnerová 2000). Pro dítě jsou rodiče vzorem, u kterého v rámci identifikace tolerují jejich projevy i postoje. Tento způsob bez dalšího třídění zvyšuje u dítěte důležitý pocit bezpečí a jistoty.

Děti si často rády hrají na rodinu. Převzetím role rodičů se učí přijímat normy a určitý řád, který platí v dospělém světě. Protože je hra na rodinu pro děti velmi lákavá, motivuje je kladným způsobem k převzetí pravidel, které tyto role obsahují. *Tento způsob sociálního učení je pro předškolní věk typický* (Vágnerová 2000, s. 126).

V dnešní době se ztrácí pojem „tradiční rodina“. Rozvodovost stále vzrůstá, mnoho párů ani neuzavře sňatek. Hodně dětí vyrůstá v neúplné rodině, s nevlastními rodiči i sourozenci nebo jen s jedním z rodičů. Narušuje to jejich jistotu, kterou mají z rodiny mít. Už v tak nízkém věku se musí vyrovnávat se změnami, které nechápou a většinou jim je ani nikdo nevysvětlí.

Nejčastějším příčinou narušeného psychosociálního vývoje u dítěte je tedy **rozvod** rodičů. Je to zásah do jeho světa jistoty a má velký vliv na další postoj ke světu. Předškolní dítě nechápe příčiny rozchodu, nahlíží na rozvod egocentricky, protože nerozumí pocitům a postojům rodičů. Jsou situace, kdy si dítě přisuzuje příčinu rozvodu, například tím, že něco provedlo. Následuje fáze, kdy se dítě snaží opět získat pocit

jistoty a bezpečí domova a zvyšuje tuto potřebu. Potřebuje více utvrzování lásky od obou rodičů nebo také více pozornosti. Často se dítě stylizuje do mladšího věku nebo více zlobí. Zkouší všemožné, aby získalo opět oba rodiče a vše se vrátilo do zaběhnutých kolejí. Jediné řešení situace je pro ně návrat jednoho z rodičů, ale protože se mívá s realitou a je to pouze v dětské představě, výsledkem je zklamání dítěte.

V každém případě chybí po rozvodu v rodině vždy jeden z příkladů, ať už mužský nebo ženský. Tyto role by měly být v rodině rovnoměrně zastoupeny. I když si jeden z rodičů najde druhého partnera, nemá k němu již dítě takovou emocionální vazbu.

Podle Matějčka (2011) je rozvod rodičů nejčastější příčinou negativního vlivu na psychosociální vývoj předškolního dítěte. Stejně tak se můžeme setkat s dalšími typy rodin, kde je potřeba se psychickému vývoji dítěte věnovat více a jsou narušeny sociální vazby na okolní svět. Jsou to rodiny sociálně slabé, rodiny národnostních menšin, rodiny s postiženým členem a také rodiny, které postihla tragická událost, aj.

Ke vlivu psychosociálního vývoje dítěte patří také **sourozenecké vztahy**. Jsou samozřejmě ovlivněny věkovým rozdílem mezi sourozenci. Vágnerová (2000) zmiňuje, že děti bývají často soupeři, ale také spojenci. Soupeři se stávají ve chvíli, kdy chtějí stejnou měrou rodičovskou pozornost a spojenci ve společné hře, kdy mohou využívat spolenectví pro zajímavější hru nebo v situaci ohrožení.

Starší sourozenec má na mladšího větší vliv v sociální oblasti. Stejně tak může také zastupovat pocit bezpečí a jistoty pro svého mladšího sourozence a brát to jako svou roli. Starší i mladší sourozenec se ovlivňují navzájem. Veškeré vztahy mezi sourozenci podporují výrazně sociální vývoj a vnímání mezilidských vztahů. Když posloucháme rozhovor mezi dvěma sourozenci, povídají si většinou o svých pocitech, zájmech a také potřebách. I sourozenecký vztah velmi ovlivňují rodiče. Často se stává, že rodinné vazby nefungují a vznikají problémové situace. *Obvykle se týkají porozumění individualitě každého ze sourozenců, otázek jejich identity, psychosociálních potřeb určených vývojovou fází, v níž se každé dítě nachází, a sladění těchto potřeb v konkrétním individuálním společenství rodiny* (Matějček 2011, s. 115).

3 Hra, dramatické činnosti a pohádka u předškolních dětí

3.1 Hra

Předškolní věk se dělí na různá období. Ve všech těchto obdobích se děti mění a vyvíjí. Po fyzické i duševní stránce. S tím souvisí i změny zájmu o různé druhy her a jiné činnosti. Hra by neměla sloužit jen pro zabavení, ale má mnohem důležitější

funkce. Jedná se o další způsob interpretace reality. Odráží se v ní postoj ke světu, ale i k sobě samému. Opravilová (1988) uvádí, že hra je založena na možnostech dítěte.

Hra je pro každé předškolní dítě velmi důležitou činností. Hrou se vytvoří základy, na kterých stavíme celý život. Je významným zdrojem rozvoje dětského poznávání a také vnímání. Úzce souvisí s procesem učení a patří mezi jeden ze základních prvků výchovy. Prostřednictvím této činnosti poznává dítě samo sebe a také vnímá okolní svět.

Patří mezi základy mezilidských vztahů a ovlivňuje vytváření emocionálního pouta. Hra je významným prostředkem vývoje osobnosti dítěte a jeho seberealizace.

Hra je základní prvek dětské seberealizace. I když vychází z vnitřního popudu a odráží podmínky, ve kterých se dítě nachází, je navíc originálně nastavena podle dispozice dítěte a její forma se v čase a společnosti proměňuje (Kořátková 2005, s. 14).

Hry vyplývají z potřeb a ovlivňují jejich přání. Předpokládá se, že většina z nich je motivována hlavně z hlediska vývojových potřeb, kde významné místo zaujímají potřeby sociální.

Různí autoři poukazují na odlišný význam hry. Například podle Kořátkové (2005) se ve hře propojuje tvořivost, poznávání (předmětů i světa), schopnost nápodoby i smyslu pro dramatickост a projevování vlastních představ. Významně rozvíjí řeč i pohybové schopnosti dítěte, smysl pro pravidla, rozvíjí estetické vnímání a přijímání základních morálních principů.

Vágnerová (2000) zdůrazňuje význam hry, který se týká procvičování životních rolí a schopnosti dítěte vyrovnávat se s realitou. Podle ní se hra dělí na tematickou a symbolickou.

Hra tematická slouží k procvičování rolí. Děti se mohou vžít do různých sociálních rolí. Souvisí s tím také pohádky, děti se rády převtělují do rolí svých hrdinů. Mezi takové hry patří samozřejmě i hra na rodinu, na školu.

Hra symbolická slouží jako prostředek k vyrovnání s realitou. Taková hra dovoluje dítěti se chovat podle svých představ a tomu přizpůsobit alespoň na chvíli realitu. Dítě si splní svá přání, která v realitě nelze splnit.

Úlohové hry jsou často označovány i jako námětové. Děti při nich napodobují to, co vidí ve svém okolí. Velmi rády se vžívají do role dospělých. Známa je hlavně hra na maminku a na tatínka, na lékaře, na prodavače. Nebo si na sebe berou podobu pohádkových postav.

U **dramatizačních her** se jedná se o přehrávání obsahu pohádek, filmů, her, příběhů z knih.

Výběr hry mnoho vypovídá o povahové i citové stránce dětí. Čím je dítě mladší, tím je bezprostřednější. Hra by měla být činností, kterou děti dělají zcela dobrovolně. Význam hry pro předškoláky ovlivňují hlavně rodiče a také učitelky ve školce. Nabízejí dítěti ten správný prostor pro hraní.

Snad z každého okamžiku dokážou děti hru vytvořit a samy ještě nechápou, že se v té chvíli učí velmi důležitým věcem. Ať už jim k tomu pomáhá hračka nebo rodiče či učitelé. Je zajímavé si uvědomit, že do tvorby hry patří i elementární improvizace.

3.2 Dramatická výchova

Dramatická výchova umožňuje dítěti pohádková témata prozkoumat a pomocí prožitku dovede dítě k hlubšímu pochopení souvislosti a významů, které jsou v pohádce obsaženy.

Vyprávění pohádek a dramatických příběhů podporuje a zároveň rozvíjí představivost a fantazii. Děti předškolního věku se rády položí do příběhu, ztotožní se s postavou.

Podle Machkové (1980) má dramatická výchova několik cílů. Patří mezi ně osvojování si kultury mluveného slova, výchova ke kolektivnosti a osvojování si norem chování a také výchova estetická a citová.

V současné době dramatická výchova využívá hlavně samostatné hry, cvičení a improvizaci. Zaměřuje se na rozvoj smyslového vnímání, neverbální i verbální komunikace, schopnost spolupráce ve skupině.

Hlavním cílem dramatické výchovy je ale **improvizace**. Děti vstupují do rolí různorodých postav a také rozehrávají vymyšlený děj. Tak rozvíjí svou schopnost vcítit se do jiného člověka. *K tvůrčímu plnění připravuje dramatická výchova děti především rozvíjením jejich tvořivosti. Tvořivost mnohdy bývá zaměňována s uměleckým talentem a uměleckou tvorbou* (Machková 1980, s. 30).

Počátky spontánní dramatické hry se objevují u dítěte už ve věku batolete. Ale řízené uplatnění přichází až v předškolním věku. Jak již bylo uvedeno, hra provází celé předškolní období. Mezi různými typy her má důležité místo spontánní dramatická hra. Hravá činnost je pro dítě reálná. Východisko je odvozeno z reálného života. Pokud má pohádkový příběh upoutat dětskou pozornost, musí je zaprvé bavit, ale i vzbuzovat zvědavost. A samozřejmě také představivost – ta pomáhá rozvíjet rozumové schopnosti a také se zaměřuje na správné definování pocitů. Musí se tedy dotýkat všech stránek osobnosti dítěte. *Důležitou skupinu hodnot výchovné dramatiky tvoří emocionální rozvoj* (Machková 2007, s. 54).

3.3 Pohádka

Pohádky jsou významným výchovným prvkem, který se ale velmi podceňuje. Měly by být součástí výchovy a vlivu na psychosociální vývoj dítěte.

Jedná se o epický útvar lidové slovesnosti. V příbězích je kladen významný důraz na děj. Vystupují zde nadpřirozené bytosti, kouzelné předměty a lidé, zvířata nebo předměty mají nepřirozené schopnosti.

Pohádky nezapadají do určitého času ani prostoru. Mají uzavřený příběh a dobro vítězí nad zlem. To je hlavním motivem. *Pohádky u dětí zvyšují představivost, fantazii, ovlivňují city a nápady dítěte, podceňují v nich vlastní snažení a motivují je k prohlubování a rozvíjení dalších schopností a dovedností* (Kalábová 2007, s. 9).

Pohádkový příběh zobrazuje život s často dramatickým dějem. Většinou má dobro a zlo přímo dané charakterové vlastnosti. Pohádky mají úlohu morálního poučení. Dítě se ztotožňuje s hlavní postavou, projektuje do ní samo sebe. Pro psychosociální vývoj to představuje příklad, jak překonávat nesnáze a také mít důvěru v dobrý konec

Dítě předškolního věku potřebuje cítit jistotu a bezpečí. Pohádkový svět se dítěti zdá bezpečný, má svůj řád. Z psychologického hlediska mají pohádky velmi důležité zastoupení v mnoha oblastech. Rozvíjí emoční prožitek a dále také fantazii, zároveň i intelektuální schopnosti. Podle Kalábové (2007) děti pohádkám rozumí, protože jsou jejich světem.

Jak již bylo uvedeno, velmi významnou složkou, na kterou pohádky působí, je rozvoj řeči. V tomto směru jsou podstatnou pomůckou k rozšiřování slovní zásoby. Neznámá slova děti často velmi zajímají a lákají. Je třeba jim trpělivě a důkladně vysvětlit, co taková slova znamenají. Často si pod nimi představují něco jiného a přiřkládají jim jiný význam.

U předškolních dětí jsou pohádky velmi oblíbené. Děti se rády ztotožňují například se statečnou postavou, chtějí být rovněž takové. Příběhy si dotvářejí svou vlastní představou a také fantazií. Děti umí odsoudit nehezké chování a jednání. Na případnou fyzickou převahu nad slabšími reagují velmi citlivě. Děti mají rády princeznu a prince, král a královna v nich vzbuzují respekt, bojí se o Jeníčka a Mařenku nebo Karkulku, kroutí hlavou nad neposlušným Budulínkem i Smolíčkem.

Při čtení pohádky můžeme pozorovat, jak se dětem mění mimika v obličeji, jak nadšeně čekají na konec příběhu. (i když ho často znají).

To vše přispívá k formování charakteru dětí. Pod vlivem pohádky začíná dítě

chápat rozdíl mezi dobrem a zlem., rozeznává, co je dobré a co špatné. Pro vývoj dítěte a morální vliv je pohádka opravdu nedílnou součástí. Největší přínos má pohádka čtená, kterou se dítě snaží postupně samo převyprávět. Hlas z CD nebo televize nikdy nenahradí hlas mámy a táty.

Dítě nejen zaujatě pohádku vypráví, ale i spontánně ztvárňuje hudebně, pokud je o to požádáno.

4 Hudební činnosti u předškolních dětí

K příjemným věcem se všichni toužíme vracet. Prožije-li dítě s hudbou radostné chvíle, má potřebu písničku nebo oblíbenou skladbičku „donekonečna“ opakovat. Libost, která provází aktivní provozování hudby, podněcuje dítě k vyhledávání dalších a dalších hudebních podnětů (Raková 2009, s. 9).

Předškolním dětem je v tomto období nejbližší mluvená řeč, která je rytmizována. Práce s říkadly (doplněnými pohyby a nástrojovým doprovodem) posouvá dítě kupředu v mnoha složkách vývoje.

Rozvíjení vztahu k hudbě a pohybu vede k vnímání hudby, rytmu i citění melodie. Smysl pro hudbu můžeme v dětech rozvíjet již v raném dětství. Pohádky a příběhy spojené s hudbou i pohybem jsou pro děti velkým přínosem. Hudebně pohybovou výchovu tvoří různé aktivity – písně, tance, říkadla a patří sem i improvizace. Dětem jsou samozřejmě nejbližší jednoduché příběhy. Takový příběh jim totiž umožňuje volnější hudební i pohybové vyjádření. *Hudba ve všech svých podobách je jedinečným vyjádřením lidské kreativity (Jurkovič 2012, s. 10).* Je součástí psychofyzického chování, které děti prožívají celým tělem. Vnímání rytmu se například podílí na rozvoji jemné i hrubé motoriky. Hudba a všechny činnosti s ní spojené se podílí na rozvoji sociálních vztahů.

Podle Rakové (2009) aktivní vnímání a bezprostřední prožívání hudebních podnětů formuje dětskou duši. Ta je velmi citlivá na spontánní podněty, které má kolem sebe, ať v pozitivním nebo negativním směru.

Celá domácnost může být plná hudebních nástrojů, stačí jen zapojit fantazii. I vycházka do přírody může být pro vnímání zvuků velmi podnětná, stačí k tomu například klacek a hraní s ním o plot nebo sáček naplněný kamínky.

Jelikož se jedná o činnost, která je různorodá, je třeba zařazovat do hudební výchovy ještě aktivity pohybové, ve kterých se můžeme plně zaměřit na rozvíjení dětské představivosti a fantazie. V předškolním věku nelze sice ještě dosáhnout

úspěšných výsledků, ale děti tak získají základ elementární hudební a pohybové průpravy. U mnohých je to prvotní zájem o hudbu nebo tanec. Je to příležitost, jak mohou děti vyjádřit své představy a nápady.

Velmi důležitý je **zpěv** rodičů. Postačí jednoduché prozpěvování na dvou tónech. To provází často kolébání dítěte nebo jeho houpání v náručí. Miminko (později batole) naslouchá matčině hlasu a očima sleduje její obličej. *Pokouší se napodobovat pohyby jejích rtů, přitom svůj hlásek různě modeluje* (Tichá 2007, s. 11). V tu chvíli se mezi nimi jedná o velmi úzký vztah, který je naplněn vzájemným porozuměním. Dítě se v tuto chvíli učí vnímat i svůj hlas.

Matky spojovaly vždy výchovu dětí s písničkami, říkadly a tancem. Vše bylo doplňováno **rytmickými nástroji**. V dnešní době se bohužel takové prvky výchovy vytrácejí.

Děti jsou již odmala schopny vykonávat spousty pohybů, které posléze vydávají určitý zvuk. To vede k rozvoji jemné motoriky a zájem roste mezi prvním a druhým rokem života. Největším lákadlem je právě zvuk. Děti mají rády tleskání a pleskání (úder rukou na stehna, spojené s rytmickým říkadlem), hru s prsty. Při tleskání je levá ruka nastavena dlaní vzhůru a pravá do ní udeří jako do bubínku. Pleskání je plácání dlaní o stehna a vydaný zvuk je pro děti velmi působivý. V rámci hry se může střídát dynamika, síla pleskání. Velmi oblíbené mají děti i dupání. Mají rády úderný zvuk, který ho provází.

Rytmus je naší součástí a provází náš život. Máme ho v sobě v různé podobě (úder srdce, tep, dech). Rytmus kolem nás znamená také střídání dne a noci i ročních období.

Vnímání rytmu začíná již v těhotenství v matčině bříšku. Po narození se nejčastěji plačící neklidné dítě uklidňuje pomocí houpání, kolébání, různým natřásáním, tedy pravidelnými zvuky a pohyby. Rytmus je jedna z podmínek harmonického vývoje osobnosti člověka.

V hudbě dělá rytmus pořádek. Má buď pravidelné hodnoty, nebo je tvořen střídáním různě dlouhých not uspořádaných do taktů. *Pro děti je rytmus nejdelším hudebně-výrazovým prvkem – vyvolává u nich bezprostřední pohybové kreace* (Raková 2009, s. 149).

Hudební odborníci často zjišťují, že se dítě rytmicky projevoval nedovede. Neumí se pohybovat do rytmu, necítí přízvukné doby, zrychluje tempo nebo zpomaluje. Poté se o takových dětech říká, že jsou nehudební. Ale jedná se pouze o nepřesnou diagnostiku hudebních schopností. Jedná se o nedostatečné cítění metrických hodnot

a dovednosti reagovat. Jak již bylo uvedeno, rozvojem rytmického citění při hudebních činnostech rozšiřujeme nejen hudební schopnosti, ale také vnímání, jemnou motoriku i koordinaci těla.

Rozvíjet rytmické citění u dětí můžeme několika způsoby. U předškolních dětí používáme přirozenou cestu. Jedná se o deklamaci říkadel, popěvek, písniček s doprovodem hry na tělo (Paci, paci). U starších dětí můžeme využít Orffovy nástroje pro rytmické vyjádření. Nejlépe se z toho do výběru hodí bicí nástroje. Rytmické činnosti se mohou významně podílet na uvědomění vlastního těla, rozvoj pohybových schopností (koordinace ruky a oka), rozvoj všech smyslů, rozvoj psychický i fyzický.

Při rozvoji hudebních vlastností u dítěte se objevuje také hudební představivost a tonální citění. **Hudební představivost** je již uložená hudební zkušenost, která se může vybavit a o níž se můžeme opřít při hře na nástroj nebo zpěvu. **Tonální citění** je schopnost cítit jednotlivé tóny v tónickém kvintakordu. Tichá (2007) uvádí, tonální citění umožňuje čistý zpěv melodie v různých tóninách. Do hudebních činností předškolních dětí patří významně pojem **elementární hudební improvizace**. Podle Sedláka (2013) se jedná se o situaci, kdy si dítě samo vymýšlí hudební a pohybový projev.

Nesmíme pozapomenout, že pro děti jsou hudební činnosti plně přirozené. Nejsou obtížné a projevuje se při nich jejich hudební i motorická šikovnost. Záleží samozřejmě na míře aktivity dítěte a četnosti opakování různých činností.

Empirická část

5 Cíl bakalářské práce

Empirická část se zabývala výzkumem, ve kterém se sledovalo zobrazení dětského prožívání v hudebně dramatických celcích. Ty měly povahu elementárních hudebních improvizací, kdy bylo zjišťováno, zda se v celcích projeví úroveň, zralost či mírná narušení psychosociálního vývoje dětí.

Podle Pejřimovské (2015) mají hudební elementární improvizace povahu hudebních kreací, které odráží osobnostní vývoj dítěte.

Empirická část se opírala a vycházela z výzkumu J. Pejřimovské „Projekt zhudebněná pohádka“. Pejřimovská (2015) vychází z poznatku, že při hudebním ztvárnění dramatických situací z pohádek se uplatňuje především projekce vlastních prožitků dítěte.

5.1 Cíl průzkumu a formulace předpokladů

Cílem bylo zjistit hudebnost dětské populace ve spontánním a kreativním projevu dítěte při ztvárnění pohádkových scén. Zároveň také vzájemný vliv hudebních a dramatických činností a psychosociálního vývoje dítěte. Byly sledovány dílčí cíle a hlavní cíl, který mapuje úroveň spontánní hudebnosti dané populace a podporu aktivní hudebnosti dítěte s přihlédnutím k jeho psychosociálnímu vývoji. Empirická část je zpracována na základě předpokladů, které vychází z psychosociálního vývoje dítěte v návaznosti na výběr scén z pohádek, rytmického uspořádání v improvizovaném zhudebnění scény z pohádky a tonálního zakončení melodie.

5.2 Použité metody a techniky průzkumu

Metodou je nazýván obecný průzkumný postup, který slouží k naplnění stanoveného cíle a k ověření platnosti formulovaných předpokladů (Jihlavec a kol. 2010, s. 59). V bakalářské práci využila autorka tyto metody:

- **Analýza dokumentace** – *dokumentem je jakýkoliv záznam o lidské činnosti, který nevznikl pro účel výzkumu a můžeme ho podrobit analýze* (Jihlavec a kol. 2010, s. 73). V tomto případě se jedná o dokumentaci dětí v MŠ a případné zprávy z psychologických nebo logopedických vyšetření.

- **Pozorování** – autorka podle možností využila krátkodobého i dlouhodobého pozorování dítěte (Jihlavec a kol. 2010). Cílem bylo zaměřeni na chování dětí v určitých charakteristických situacích, které prokázaly jejich osobnostní vlastnosti.
- **Nestrukturovaný rozhovor** – *jedná se o formu rozhovoru, kdy tazatel pořadí a formulaci otázek přizpůsobuje dané situaci a respondentovi nenabízí varianty odpovědí* (Jihlavec a kol. 2010, s. 64).
- **Analýza výtvaru dítěte dle „Projektů zhudebněná pohádka“** - odkaz analyzuje hudební projev v elementárním improvizovaném celku ztvárněném dítětem (Pejřimovská 2015).
- **Audiozáznam** – autorkou práce byl pořízen audiozáznam s průběhem výzkumu. Podepsaná prohlášení a audiozáznamy jsou k nahlédnutí u autorky práce.
- **Hodnotící škála Likertova typu** – škála vyjadřující míru souhlasu (Jihlavec a kol. 2010).
- **Bipolární škála** – jedná se o posuzovací škálu, která zjišťuje míru vlastnosti jevu nebo jeho intenzitu (Jihlavec a kol. 2010).

5.3 Popis zkoumaných vzorků

Skupina v počtu 10 dětí ve věku 5 – 7 let. Vzorek byl náhodně vybrán z dětí mateřských škol. Děti jsou rozděleny do skupiny s normativním psychosociálním vývojem a skupiny dětí s narušeným psychosociálním vývojem. V tomto případě se jedná o děti s určitou logopedickou vadou nebo narušeným rodinným prostředím.

5.4 Realizace empirického šetření

Průzkum byl realizován v předškolních zařízeních v Praze. Děti byly ve věku 5 – 7 let. Rodiče byli s realizací průzkumu ve školce seznámeni a s předstihem jim byla dána k podpisu etická klauzule, kde měli vyjádřit svůj souhlas/nesouhlas s možným pořízením audionahrávky dětí.

Průběh průzkumu probíhal dle „Projektů zhudebněná pohádka“, o kterém se autorka zmínila již výše:

1. **Přípravná fáze:** výběr dítěte předškolního věku, se kterým se bude pracovat. Autorka si zvolila několik pohádek, které by dítě podle předpokladů rádo slyšelo. Dítě si posléze z nabídky jednu pohádku vybralo (mohlo předložit i vlastní návrh). Pro výzkum vybrala autorka tyto pohádky: *O Smolíčkovi*, *O sedmi kůzlátkách*, *Perníková chaloupka* a *O Budulínkovi*.

2. **Anamnestický záznam:** autorka popsala věk dítěte, pohlaví, rodinné zázemí, osobnost dítěte a další důležité prvky související s psychosociálním vývojem dítěte. Pokud se autorka s dítětem měla možnost více seznámit, popsala i několik situací, jak se dítě v určitých situacích chová. Pokud dítě neznala, popsala jeho chování v pozorované situaci.

3. **Vlastní práce s dítětem:** autorka dala vybrat dítěti z pohádek a vybranou pohádku dítěti přečetla. Poté dítě požádala, aby pohádku převyprávělo. Autorka pořídila audiozáznam nebo videozáznam, případně uvedla pouze písemný záznam. V práci je popsána přesnost a detailnost převyprávění. Následně ukázala dítěti různé hudební nástroje a spolu s ním krátce na nástroje zahrála, aby se s nimi dítě seznámilo. Jednalo se o bubínek, tamburínu, dřívka, triangel, rolničky a flétnu.

4. **Hudební kreace:** autorka položila dítěti otázky: *Můžeš nyní zahrát část pohádky? Kterou část by sis vybral?* Dítě si vybralo část pohádky, kterou hudebně a s povzbuzením autorky ztvárnilo. Hrál spíše samostatně a spontánně. Autorka se snažila podpořit hudební prvky, o které se dítě snažilo.

Pokud si dítě vybralo agresivní nebo smutnou část pohádky, tak ho autorka nenechala zahrát a slovní instrukcí ho navodila na nový výběr tématu. Písemně autorka poznamenala konkrétní výběr situací a scén z pohádky, které dítě hudebně ztvárnilo.

5. **Hodnocení výkonu dítěte:** autorka hodnotila verbální převyprávění pohádky, kterým částem se případně dítě věnovalo, opomnělo, přeskočilo, nepochopilo nebo nesprávně interpretovalo. Dále uvedla, kterou část pohádky si dítě vybralo jako scénu k hudebnímu ztvárnění.

Následuje také popis hudební části: jaký nástroj si dítě zvolilo, a jak se při hudební kreaci chovalo (nesměle, kurážně). Autorka doplnila, co bylo na hudební produkci dítěte zajímavé. Také uvádí, jak bylo dítě vnitřně zaujaté a jaké emoční významy byly v hudební kreaci dítěte vnímány. Dalším uváděným faktem jsou způsoby zpracování, které dítě zvolilo a také hudební projevy dítěte.

5.5 Výsledky průzkumu a jejich interpretace

5.5.1 Průběh průzkumu

Prvotní bylo, aby se děti při výzkumu cítily bezpečně a vnímaly podporu a zájem ze strany autorky práce. To záleželo na jejich momentálním rozpoložení, denní době, ve které výzkum probíhal a mnoha dalších faktorech. Stalo se, že přímý výzkum byl odložen na dobu, kdy se dítě bude kvalitněji soustředit nebo samo projeví zájem. Projekt děti děti ve všech případech vždy velmi zaujal.

5.5.2 Skupina A – děti s normativním psychosociálním vývojem

VZOREK A1

a) anamnestická data

Filip, 5 let; bydliště Praha 8

b) psychosociální případně neuropsychický vývoj dítěte, který lze aktuálně pozorovat

Filipův psychosociální vývoj je na normativní úrovni. Matka i otec se dítěti maximálně věnují, vedou ho k hudbě i ke sportu. Filip je ve školce mezi dětmi velmi oblíbený a vyhledávaný.

c) klima v rodině, jak je možné je v prostředí mateřské školy pozorovat a hodnotit

Pochází z úplné rodiny. Má mladšího sourozence (2 roky). Otec byl již jednou ženatý, ale manželství bylo bezdětné.

d) popis pozorovaných projevů dítěte

d.1. latelarita

Filipovou dominantní stranou je pravá.

d.2. vývoj kresby

Vývoj kresby je v normě. Filip kreslí moc rád a se všemi detaily. Využívá barevnou pestrost.

d.3. vývoj řeči – slovní zásoba, výslovnost a stavba vět.

Vývoj řeči je v normě. Má bohatou slovní zásobu. Komunikuje bez problémů. Matka se mu věnuje, často čte pohádkové knihy a příběhy, chodí na divadelní představení.

d.4. hudební projevy dítěte, případné dramatické projevy

Od září nastupuje Filip do pěveckého sboru. Odmala si rád zpívá a matka ho k tomu vede. Zná mnoho lidových písniček. Zpívá čistě.

d.5. popis charakteristické situace pro dítě

Filip rád pomáhá ostatním a cíleně vyhledává situace, kdy může být k něčemu a někomu nápomocný. Je rád, když ho někdo pochválí.

d.6. popis pozitivních a spíše negativních osobnostních vlastností dítěte

U Filipa převládají pozitivní vlastnosti, které bylo možné vypořádat. Pokud byl mezi Filipem a jiným dítětem vyvolán konflikt, vždy se snažil vyřešit vše domluvou.

e) výběr pohádky a kvalita jejího převyprávění

Filip si vybral pohádku *O Smolíčkovi*. Pohádku dobře znal a dokázal detailně, plynule převyprávět.

f) výběr scény ke zhudebnění a popis vlastního zhudebnění rytmického uspořádání a tonálního ukotvení melodie

Filip pečlivě rozmýšlel, kterou scénu z pohádky si vybere. Nakonec vybral tu, kdy jelen zachraňuje Smolíčka od jezinek a nese ho domů do bezpečí. Ke zhudebnění si vybral dřívka. Připomínala mu, že jelen má kopyta, která musí být při chůzi slyšet. Dřívka měla evokovat dusot kopyt. Rytmus byl pravidelný. Filip při tom zvedal ruce do výšky. Dramatizoval tím pohyb jelena.

g) zhodnocení zaujetí dítěte při vyprávění pohádky a zhudebnění scény

Filip pohádku poslouchal velmi pozorně. Nepřerušoval vyprávění. Pracoval velmi spontánně i při zhudebnění pohádkové scény.

VZOREK A2

a) anamnestická data

Míša, 6 let; bydliště: Praha 8

b) psychosociální případně neuropsychický vývoj dítěte, který lze aktuálně pozorovat

Míša je předškolák, který v září nastupuje do první třídy ZŠ. Je to velmi energický chlapeček, který se umí ve třídě projevit. Je „vůdcem“ chlapecké skupiny ve třídě. Míša si je toho velmi dobře vědom a často této pozice využívá.

c) klima v rodině, jak je možné je v prostředí mateřské školy pozorovat a hodnotit

Má dva vlastní starší bratry (14 a 16 let). Pochází z úplné rodiny. Oba rodiče mají dospělé děti z předešlých vztahů. Otec i matka mají časově náročné zaměstnání, ale bratři jsou Míšovi velmi blízcí a starají se něj. Jsou pro něj jistotou a potřebným pocitem bezpečí.

d) popis pozorovaných projevů dítěte, které se vztahují k zjištění:

d.1. laterarita

Míšovou dominantní stranou je pravá.

d.2. vývoj kresby

Vývoj kresby je v normě. U výtvarných činností je u Míši problém, že při této aktivitě nedokáže dlouho udržet pozornost, spíše ho nezajímá.

d.3. vývoj řeči – slovní zásoba, výslovnost a stavba vět

Vývoj řeči je v normě. V určitých situacích, kdy ztrácí jistotu mluví šepotem.

d.4. hudební projevy dítěte, případné dramatické projevy

Hudební projevy jsou spíše tanečního charakteru, kdy velmi dobře reaguje různým pohybem na hudbu a její rytmus.

d.5. popis charakteristické situace pro dítě

Jak již bylo popsáno, Míša je vůdcem chlapecké skupiny ve třídě. Je si toho vědom a často využívá své převahy.

d.6. popis pozitivních a spíše negativních osobnostních vlastností dítěte

Míša často využívá své třídní pozice, ale ve chvílích, kdy si je v určité situaci nejistý, tak se stáhne do sebe a je rozpačitý.

e) výběr pohádky a kvalita jejího převyprávění

Vybral si pohádku *O Smolíčkovi*. Převyprávění proběhlo v pořádku, hovořil velmi plynule a nevynechal žádnou část pohádky.

f) výběr scény ke zhudebnění a popis vlastního zhudebnění rytmického uspořádání a tonálního ukotvení melodie

Vybral si scénu, jak jelen zachránil Smolíčka od jezinek. Z nástrojů si bez váhání vybral triangl. Zvuk triangu Míšovi připomíná krok jelena. Nejprve zahrál jen krátce. Po společném zvažování, že jelen určitě musel se Smolíčkem běžet velkou dálkou zpět k chaloupce, zahrál déle. Rytmus byl zřetelný a provedení melodické.

g) zhodnocení zaujetí dítěte při vyprávění pohádky a zhudebnění scény

Míša naslouchal pohádce velmi pozorně. Při převyprávění mluvil plynule. Moc se mu líbili hudební nástroje a možnost jejich vyzkoušení, bylo znát, že s nimi nepřijde často do styku a nevyhledává je. Choval se velmi spontánně. Přemýšlel nad dalšími scénami z pohádky, jak by je mohl zhudebnit.

a) anamnestická data

Veronika, 6 let; bydliště: Praha 8

b) psychosociální případně neuropsychický vývoj dítěte, který lze aktuálně pozorovat

Veronika nastupuje od září do 1. třídy ZŠ. Ve školce je nová, právě se s rodiči přistěhovala do města. Ráda poznává nové věci a je velmi zvědavá. To otevírá prostor k novým kamarádům, které svým pozitivním přístupem ihned upoutá a děti její společnost vyhledávají.

c) klima v rodině, jak je možné je v prostředí mateřské školy pozorovat a hodnotit

Veronika žije s otcem a jeho novou přítelkyní. Matka žije na přechodnou dobu v cizině a Veroniku vidí hlavně o prázdninách. I přes tento nestandardní obraz rodiny, je Veronika velmi spokojené dítě, kterému se otec velmi věnuje. Otec má s matkou velmi dobrý vztah, komunikují spolu a snaží se společně, aby Veronika psychicky a citově nijak nestrádala.

d) popis pozorovaných projevů dítěte, které se vztahují k zjištění:

d.1. laterarita

Veroničina dominantní strana je pravá.

d.2. vývoj kresby

Vývoj kresby probíhá podle normy. Veronika kreslí krásné postavy i tématické výkresy. Hodně v nich odráží reálné události, hlavně zobrazuje návštěvy u matky, ale zároveň ihned nakreslí další obrázek, kde podniká výlet se svým otcem.

d.3. vývoj řeči – slovní zásoba, výslovnost a stavba vět

Vývoj řeči je v normě. Má bohatou slovní zásobu, ve které se odráží její zvědavá povaha a zná i velké množství složitých slov a pojmů. Stavba věty je v pořádku. Využívá často přídavných jmen.

d.4. hudební projevy dítěte, případné dramatické projevy

Hudební projevy jsou v normě. Ráda zpívá lidové písničky. V budoucnu by měla navštěvovat hudební kroužek. Otec se ještě rozhoduje, zda bude hrát na nástroj nebo zpívat ve sboru. Rok navštěvuje dramatický kroužek, ve kterém se zaměřují na dramatické projevy spojené s hudbou.

d.5. popis charakteristické situace pro dítě

Veronika je velmi empatická. Nemá ráda, když se někdo na někoho hněvá.

d.6. popis pozitivních a spíše negativních osobnostních vlastností dítěte

V některých případech má tendenci ostatní děti poučovat.

e) výběr pohádky a kvalita jejího převyprávění

Veronika si vybrala pohádku *O Smolíčkovi*. Pohádku velmi dobře zná, takže jí převyprávěla bez potíží. Pro svou bohatou slovní zásobu si uměla pohrát se slovy a tím dělala vyprávění zajímavějším. Do každé scénky vložila i řeč těla. Dramaticky plně vyjádřila dané scény.

f) výběr scény ke zhudebnění a popis vlastního zhudebnění rytmického uspořádání a tonálního ukotvení melodie

Veronika si vybrala scénu, jak se jelen staral o Smolíčka. Podle Veroniky jim spolu bylo veselo. Proto si vybrala rolničky, protože zvuk tohoto nástroje zní pro Veroniku vesele. Hrála rytmicky. Po chvíli hraní si uvědomila určitou melodičnost, kterou opakovala a začala si jí pobrukovat.

g) zhodnocení zaujetí dítěte při vyprávění pohádky a zhudebnění scény

Veronika byla aktivitou velmi zaujata. Chovala se spontánně až suverénně.

VZOREK A4

a) anamnestická data

Václav, 5 let; bydliště: Praha 6

b) psychosociální případně neuropsychický vývoj dítěte, který lze aktuálně pozorovat

Václav je v tomto školním roce předškolákem. Velmi rád je v kolektivu, vyhledává komunikaci se staršími dětmi i dospělými. Nemá před nikým ostych, často může působit až drze. Má bohatou fantazii, kterou využívá hlavně při hře. Ve školce má svého nejlepšího kamaráda, se kterým tráví veškerý čas a pečlivě si vybírá, koho k sobě ještě pustí. Ve školce je velmi klidný a vnímavý, v domácím prostředí je spíše suverénní a v poslední době ignoruje veškeré příkazy od rodičů.

c) klima v rodině, jak je možné je v prostorách mateřské školy pozorovat a hodnotit.

Pochází z úplné rodiny. V domě bydlí i se svou babičkou a dědečkem, naproti v domě žije praděda a strýc se svou rodinou. Všichni spolu tráví spoustu času a jako rodina fungují velmi dobře. Václav má mladší sestru (2 roky).

d) popis pozorovaných projevů dítěte, které se vztahují k zjištění:

d.1. laterarita

Václavovou dominantní stranou je pravá. Ještě před pár měsíci měl tendenci strany při určitých činnostech střídat, nyní už se ustálila dominance pravé strany.

d.2. vývoj kresby

Vývoj kresby je v normě, ale Václav kresbu nevyhledává. Nekreslí příliš detaily, není to z důvodu, že by nad tím nepřemýšlel, spíše kresbu zbytečně odbude. Má rád, když někdo kreslí jemu a on pak detaily domaluje sám nebo obrázek vybarví podle své fantazie.

d.3. vývoj řeči – slovní zásoba, výslovnost a stavba vět

Vývoj řeči je v normě. Preventivně dochází k rodinné známé – logopedce. Slovní zásoba je dostatečná, občas využije náročnější slova nebo slovní spojení, která slyší u dospělých.

d.4. hudební projevy dítěte, případné dramatické projevy

Václav pochází z hudebního prostředí. Otec zpívá v profesionálním pěveckém sboru, prarodiče vedou dětský sbor a strýc hraje na kontrabas. Odmala tedy kolem sebe hudbu vnímá, i když se jí zatím sám nevěnuje. Rád hlavně zpívá, melodie si zapamatuje téměř okamžitě. V loňském školním roce navštěvoval taneční kroužek.

d.5. popis charakteristické situace pro dítě

Je zvyklý vyrůstat mezi dospělými a odpovídají tomu jeho projevy v některých situacích, kdy přejímá roli dospělého a tak se také vyjadřuje.

d.6. popis pozitivních a spíše negativních osobnostních vlastností dítěte

Je hodně suverénní, ale spíše jen v prostředí, kde se cítí bezpečně a ví, že ho nikdo neohrožuje.

e) výběr pohádky a kvalita jejího převyprávění

Václav si vybral pohádku *O perníkové chaloupce*. Přehnaně se na převyprávění

soustředil. Díky počáteční neuvolněnosti mu nejprve často vypadávala slova a nevěděl, jak dál. Ale vždy mu stačilo trochu pomoci a navázal tam, kde přestal.

f) výběr scény ke zhudebnění a popis vlastního zhudebnění rytmického uspořádání a tonálního ukotvení melodie

Václav si vybral část pohádky, kdy se Jeníček s Mařenkou osvobodili a našli cestu zpět k tatínkovi. Znamenalo to pro něj šťastný konec a to se mu velmi líbilo. Vybral si ke zhudebnění xylofon. Už při zkoušení nástrojů se mu právě xylofon zalíbil, nejen pro svůj zvuk, ale hlavně kvůli zvláštnímu názvu, který nikdy neslyšel a bylo to pro něj nové slovo. Vyjádřil se, že xylofon má „srandovní“ zvuk (zaměnil slovo srandovní za veselý). Tak se podle Václava cítily děti, když se vrátily zpět k tatínkovi. Zhudebnění scény mělo rytmické uspořádání a bylo velmi melodické.

g) zhodnocení zaujetí dítěte při vyprávění pohádky a zhudebnění scény

Václav pohádku poslouchal s velkým zájmem. Znal jinou verzi této pohádky, o něco kratší. Ale nový způsob převyprávění pohádky se mu velmi zalíbil.

VZOREK A5

a) anamnestická data

Sofie, 6 let; bydliště: Praha 8

b) psychosociální případně neuropsychický vývoj dítěte, který lze aktuálně pozorovat

Sofie je jedináček, zvyklý na pozornost od ostatních. Sofii chybí její velká rodina, kterou měla v Itálii, kde od narození žila. Má velmi bohatou fantazii, vymýšlí si své příběhy, také ráda vypráví různé příhody. Ve školce vyhledává spíše mladší děti, kterým ráda pomáhá.

c) klima v rodině, jak je možné je v prostředí mateřské školy pozorovat a hodnotit

Sofie pochází z bilingvní rodiny. Matka je Italka, otec Čech. Od jejího narození pobývali v Itálii, poslední rok jsou v Čechách. Jak je v Itálii zvykem, byla rodina velmi početná a neustále se společně scházela. Trvalo pár měsíců, než si Sofie v Čechách zvykla. Matka je v domácnosti a tak má možnost se Sofii věnovat. Je jedináček.

d) popis pozorovaných projevů dítěte, které se vztahují k zjištění:

d.1. laterarita

Sofie má dominantní stranu pravou.

d.2. vývoj kresby

Vývoj kresby je v normě. Kreslení je její oblíbenou činností, při které ráda vyjadřuje svou fantazii, její kresby jsou opravdu nádherné.

d.3. vývoj řeči – slovní zásoba, výslovnost a stavba vět

Vývoj řeči je v normě. Odmala slýchávala italštinu a češtinu. Nyní dochází do anglické školky. Občas se stává, že se jí slova pletou nebo je umí vyjádřit pouze v jednom jazyce.

d.4. hudební projevy dítěte, případné dramatické projevy

Sofie má velmi ráda hudbu a všechny činnosti s ní spojené. Navštěvuje hodiny klavíru, zpěvu a dochází na balet. Má velmi dobrý hudební sluch, své melodie vymýšlí i klavír.

d.5. popis charakteristické situace pro dítě

Pokud se dostane do pozice, kdy v něčem nevyčníká, je velmi uzavřená do sebe.

d.6. popis pozitivních a spíše negativních osobnostních vlastností dítěte

Jak již bylo zmíněno, pokud se dostane do pozice, kdy v ničem nevyčníká, uzavře se do sebe.

e) výběr pohádky a kvalita jejího převyprávění

Sofie si sama vybrala pohádku *O třech prasátkách* a ihned se bez zaváhání dala do převyprávění. Než si srovnala v hlavě děj, tak chyběla návaznost, ale vzápětí si vše uvědomila a postupně bylo vyprávění plynulejší. Snažila se o veškeré detaily, občas hledala správná slova (to ale souviselo s jazykovou bariérou).

f) výběr scény ke zhudebnění a popis vlastního zhudebnění rytmického uspořádání a tonálního ukotvení melodie

Sofii se líbí scéna, kdy prasátka chodí po světě a přemýšlejí, kde si postaví domeček. V italské verzi pohádky, kterou zná Sofie od matky si prasátka zpívají. Proto si Sofie nevybrala žádný nástroj, ale chtěla rovnou v průběhu děje zazpívat.

g) zhodnocení zaujetí dítěte při vyprávění pohádky a zhudebnění scény

Sofie se stylizovala do role učitelky, kdy mohla vyprávět ona a poučit ostatní, jak to v pohádce vše bylo. Takové situace vyhledává často.

5.5.3 Skupina B – děti s narušeným psychosociálním vývojem

VZOREK B1

a) anamnestická data

Petr, 6 let; bydliště: Praha 8

b) psychosociální případně neuropsychický vývoj dítěte, který lze aktuálně pozorovat

Petr od září nastupuje do 1. třídy ZŠ. Patří mezi nejstarší děti ve třídě. Má ovšem velké výkyvy v chování. V některých ohledech je velmi šikovný, jindy dokáže povídat nesmyslné informace a stojí si za nimi. Velmi často se stává, že dětem ve třídě záměrně ubližuje i sprostě nadává. Bohužel si takové věci nese z domu a těžko se mu vysvětluje, že je to nevhodné chování. V kolektivu je velmi neoblíbený a děti mu to dávají najevo. Bylo mu několikrát doporučeno psychologické vyšetření, ale matka doporučení nikdy nevyužila.

c) klima v rodině, jak je možné je v prostředí mateřské školy pozorovat a hodnotit

Petr pochází z úplně rodiny. Má mladší sestru Danu (4 roky). V rodině panují špatné sociální podmínky. Děti chodí do školky často ve špinavém, otrhaném oblečení. Nemají základy správného stolování a jejich slovník obsahuje velké množství nevhodných slov. Rodiče se podle všeho často hádají a chovají se přímo před dětmi nevhodně.

d) popis pozorovaných projevů dítěte

d.1. laterarita

Petr má dominantní stranu pravou.

d.2. vývoj kresby

Vývoj kresby je v normě. Kreslí velmi pěkné obrázky, které mají svůj příběh. Většinou jsou kresby velmi provázané jeho fantazií.

d.3. vývoj řeči – slovní zásoba, výslovnost a stavba vět

Petr má logopedické problémy (vadná výslovnost hlásek R, Ř a sykavek). Ale matka odmítla návštěvu logopeda. Slovní zásoba je u Petra v normě, ale ve větách používá špatný slovosled i skloňování slov. Pokud si na některé slovo nemůže vzpomenout, nahradí ho jiným, ale naprosto nesmyslným.

d.4. hudební projevy dítěte, případné dramatické projevy

Petr má velmi rád hudbu. Z domu je zvyklý na zpívání hlavně táborevých country písní.

Neudrží ale melodii ani rytmus.

d.5. popis charakteristické situace pro dítě

Petr je psychosociálně velmi nevyrovnaný. Pokud ubližuje dětem a paní učitelka se to snaží vyřešit, velmi se vzteká, rozhazuje věci, v afektu kope do nábytku. Za pár minut dokáže být na děti milý, se vším pomáhá a je velmi empatický.

d.6. popis pozitivních a spíše negativních osobnostních vlastností dítěte

Petr má v sobě spoustu pozitivních vlastností, které je potřeba rozvíjet, často ho pochválit, zvednout sebevědomí. Bohužel je ovlivněn sociálním prostředím, ve kterém žije.

e) výběr pohádky a kvalita jejího převyprávění

Petr si vybral pohádku *O červené Karkulce*. Při převyprávění používal jednoduché věty a zkrátil zásadně děj pohádky. Velmi se bavil při popisu scény, kdy vlk snědl babičku.

f) výběr scény ke zhudebnění a popis vlastního zhudebnění rytmického uspořádání a tonálního ukotvení melodie

Petr si vybral scénu, kdy vlk snědl babičku a Karkulku. Nejprve se autorka snažila ho navést k jiné scéně, spíše s pozitivním vyjádřením. Ale Petr si stál za svým. Pro zhudebnění si vybral flétničku, ale nejprve na ní nechtěl ani zahrát a začal se flétničkou ohánět kolem sebe. Tak se prý oháněla babička na vlka a chtěla s ním bojovat. Petrovi bylo vysvětleno, že v této pohádce je to jinak a má pěkný konec, kdy vše skončí šťastně. Petra tedy napadlo zahrát konec pohádky, který byl šťastný. Na flétničku zahrál ovšem prudce, jedním tónem a bez jasného rytmického uspořádání.

g) zhodnocení zaujetí dítěte při vyprávění pohádky a zhudebnění scény

Spolupráce s Petrem byla náročná. Velmi se snažil, chtěl být pochválen. I když ho aktivita zaujala a snažil se, nebyl výsledek dobrý. Jeho chování jen dokázalo, že jeho psychosociální vývoj je silně narušen.

VZOREK B2

a) anamnestická data

Jana, 5let; bydliště: Praha 8

b) psychosociální případně neuropsychický vývoj dítěte, který lze aktuálně pozorovat

Janin psychosociální vývoj je narušený. Při porodu nastaly komplikace, kdy byla ve vážném ohrožení života. Dodnes má s tím související zdravotní potíže. Má časté projevy vzteku, které souvisí s jejím emočním prožíváním. Stává se tak často v situaci, kdy věci nejsou podle jejich představ a také ve chvílích, kdy je její sestra-dvojče například více pochválena nebo má kolem sebe více kamarádů.

c) klima v rodině, jak je možné je v prostředí mateřské školy pozorovat a hodnotit

Jana pochází z dvojčat. Rodina je úplná. Otec je starší (50let). Nemají žádné další sourozence a ani nejsou do budoucna v plánu. Rodiče bohužel Janu svým způsobem upřednostňují. Tuto roli v rodině umí Jana „využívat“ a je si svého postavení plně vědoma.

d) popis pozorovaných projevů dítěte, které se vztahují k zjištění:

d.1. latelarita

Janinou dominantní stranou je pravá.

d.2. vývoj kresby

Vývoj kresby je v normě. Jana kreslí velmi ráda a je pečlivá na detaily.

d.3. vývoje řeči – slovní zásoba, výslovnost a stavba vět

Jana dochází na logopedii. Podle vyjádření psycholožky trpí poruchou, které se říká selektivní mutismus, ale diagnóza je prozatím nepotvrzena. Jedná se o narušenou komunikační schopnost, která se projevuje ztrátou řečových projevů v určité situaci (cizí lidé a prostředí).

d.4. hudební projevy dítěte, případné dramatické projevy

Jana ráda hudbě naslouchá, ale nerada se projevuje.

d.5. popis charakteristické situace pro dítě

U Jany velmi záleží na momentální náladě. A podle situace se chová k ostatním. Má velké výkyvy nálad.

d.6. popis pozitivních a spíše negativních osobnostních vlastností dítěte

Jana je svéhlavá. Využívá své pozice v rodině a to samozřejmě hlavně proti své sestře, kterou ale na druhou stranu má moc ráda. Jen se bojí, aby neohrožovala její rodinnou pozici.

e) výběr pohádky a kvalita jejího převyprávění

Jana si vybrala pohádku *O perníkové chaloupce*. Pohádku zná, ale převyprávění bylo ovlivněno její narušenou komunikační schopností. Autorka pro ní byla cizím člověkem, proto Jana odmítala komunikovat. I přes veškerou snahu autorky odpovídala maximálně jedním slovem.

f) výběr scény ke zhudebnění a popis vlastního zhudebnění rytmického uspořádání a tonálního ukotvení melodie

Jana si vybrala scénu, kdy se děti tatínkovi ztratí v lese. Za tímto výběrem si stála. Byla si vědoma, že se jedná o smutnou scénu. Jako nástroj si vybrala bubínek. Jeho zvuk připodobnila k sově, která v lese houkala (tak si to zapamatovala z pohádky). Na bubínek hrála rytmicky.

g) zhodnocení zaujetí dítěte při vyprávění pohádky a zhudebnění scény

Vzhledem k narušené komunikační schopnosti Jany byla spolupráce těžší. Bylo důležité s ní navázat důvěrný kontakt, aby cítila jistotu a komunikovala otevřeně. I když odpovídala často krátce, byl to velký úspěch.

VZOREK B3

a) anamnestická data

Johana, 5let; místo bydliště: Praha 8

b) psychosociální případně neuropsychický vývoj dítěte, který lze aktuálně pozorovat

Johanka je velmi tichá a klidná holčička. Před rokem se její rodiče rozešli a po celý rok probíhaly soudy o opatrovnictví. Maminka začala mít velké psychické problémy a Johanka to velmi vnímala. Bohužel byla matce diagnostikována velmi vážná nemoc, která ještě více ovlivnila rodinu. Začala být uzavřená, nechtěla komunikovat s kamarády. Většinou si chtěla hrát sama a pokud se k ní někdo přidal, odešla.

c) klima v rodině, jak je možné je v prostředí mateřské školy pozorovat a hodnotit

Johanka je nyní tři měsíce ve střídavé péči a zatím si celá rodina na tuto situaci zvyká.

d) popis pozorovaných projevů dítěte, které se vztahují k zjištění:

d.1. laterarita

Johančinou dominantní stranou je levá (je to dáno dědičně).

d.2. vývoj kresby

Vývoj kresby je mimo normu. Johanka kreslí pouze hlavonožce, má jemný tah tužkou.

d.3. vývoj řeči – slovní zásoba, výslovnost a stavba vět

Vývoj řeči je v normě. Nemá logopedické problémy, ale po situaci s rozvodem rodičů začala mluvit velmi potichu (spíše šeptat) a to v komunikaci s dospělými i dětmi.

d.4. hudební projevy dítěte, případné dramatické projevy

Johanka ráda poslouchá písničky a také zpívá s ostatními dětmi. Zpěv vyhledává pouze kolektivní. K hudebním nástrojům je velmi opatrná.

d.5. popis charakteristické situace pro dítě

Již při krátkém bližším pozorování bylo znát, že je Johanka psychicky velmi nevyrovnaná. Je znatelně ovlivněna rodinnou situací. Reaguje na vše příliš opatrně, až ustrašeně.

d.6. popis pozitivních a spíše negativních osobnostních vlastností dítěte

Johanka je neprůbojná, uzavřená do sebe. Po rozvodu rodičů a zjištění matčiny nemoci se to prohloubilo.

e) výběr pohádky a kvalita jejího převyprávění

Johanka si vybrala pohádku *O Budulínkovi*. Pohádku převyprávěla šeptem (je to její momentální způsob komunikace s ostatními). Mluvila bez práce s hlasem, nevyprávěla detailně. Jen základní prvky pohádky.

f) výběr scény ke zhudebnění a popis vlastního zhudebnění rytmického uspořádání a tonálního ukotvení melodie

Ke zhudebnění si vybrala scénu, kdy je Budulínek s lištičkami v doupěti a je daleko od babičky a dědečka. I přes pobízení, aby si vybrala ještě jinou scénu z pohádky, kde není Budulínek tak smutný, odpověděla, že věděl, že babička s dědečkem ho najdou a nebyl tak moc smutný. Vybrala si rolničky – připomínaly Johance, jak si v doupěti Budulínek a lištičky štěbetaly. Hra postrádala rytmus i melodii. Johanka jen nepravidelně s rolničkami občas zacinkala.

g) zhodnocení zaujetí dítěte při vyprávění pohádky a zhudebnění scény

Johanka je nyní velmi ovlivněna rodinnou situací. Je znát, že její mysl zaměstnávají události spojené s rozvodem i nemocí matky a na mnohé se špatně soustředí. Stejně tak tomu bylo této činnosti.

a) anamnestická data

Adéla, 6 let; bydliště: Praha 8

b) psychosociální případně neuropsychický vývoj dítěte, který lze aktuálně pozorovat

Adéla nastupuje v září do 1. třídy ZŠ. Do školky nastoupila i se svým mladším bratrem v únoru, po rozvodu rodičů. Velmi je znát, že Adéle nevyhovuje střídavá péče, na které se oba rodiče dohodli. Adélka je vnímavá, empatická, ale má malé sebevědomí, které je třeba prohlubovat.

c) klima v rodině, jak je možné je v prostředí mateřské školy pozorovat a hodnotit

Jak již bylo řečeno, pochází Adélka z neúplné rodiny. Matka si našla nového partnera, ke kterému se s dětmi záhy nastěhovala. S otcem se domluvila prozatím mimosoudně na střídavé péči, kdy jsou děti do středy u otce a poté u ní. Víkendy tráví děti střídavě u matky nebo u otce. Než se matka zabydlela a otec odstěhoval po prodeji původního bytu, neměly děti téměř žádné zázemí. Často chodily do školky nevyspalé, celý týden v jednom oblečení.

d) popis pozorovaných projevů dítěte, které se vztahují k zjištění:

d.1. laterarita

Adélčinou dominantní stranou je levá (je to dáno dědičně).

d.2. vývoj kresby

Vývoj kresby je v normě. Velmi ráda kreslí celou rodinu pohromadě.

d.3. vývoj řeči – slovní zásoba, výslovnost a stavba vět

Vývoj řeči je v normě. Po rozvodu rodičů začala ale mluvit v jednoduchých větách a spíše mluví potichu, až šeptem.

d.4. hudební projevy dítěte, případné dramatické projevy

Adélka ráda zpívá. Zpívá velmi hlasitě, nedokáže ještě udržet melodii a čistotu tónu. Při hře na nástroje hraje s nepatrnou rytmickou přesností.

d.5. popis charakteristické situace pro dítě

Adélka má střídavé dny nálad. Když je u matky, tak má dny ve školce, že se směje a nechce jít odpoledne domů. Ve dnech kdy je s otcem, je plačtivá a těší se na odchod ze školky. Když je u otce jsou prozatím v bývalém bytě, kde to zná a cítí tam jistotu

a bezpečí.

d.6. popis pozitivních a spíše negativních osobnostních vlastností dítěte

Na svůj věk je Adélka velmi neprůbojná. Je to zapříčiněno rodinnou situací.

e) výběr pohádky a kvalita jejího převyprávění a zhudebnění scény

Adélka si vybrala pohádku *O Smolíčkovi*. Převyprávěla příběh velmi pěkně, souvisle. Bylo to tím, že se autorka měla možnost soustředit jen na ní a to dělalo Adélce dobře, hodně jí chválila a povzbuzovala.

f) výběr scény ke zhudebnění a popis vlastního zhudebnění rytmického uspořádání a tonálního ukotvení melodie

Vybrala si scénku, kdy jezinky lákají Smolíčka a on jim otevře dveře světničky. I po rozhovoru, jestli není jiná část pohádky, která zaujala, držela se Adélka svého prvotního vyjádření. Ke zhudebnění si vybrala bubínek, protože jezinky musely dělat rámus, když ho lákaly ven. Ale do bubínku se Adélce moc bouchat nechtělo. Bouchla pouze jednou a dál nechtěla, nemá prý rámus ráda.

g) zhodnocení zaujetí dítěte při převyprávění pohádky a zhudebnění scény

Adélka spolupracovala celkem dobře. Byla na ní znát její neprůbojnost a spíše zdrženlivost.

VZOREK B5

a) anamnestická data

Matěj, 6 let; bydliště: Praha 8

b) psychosociální případně neuropsychický vývoj dítěte, který lze aktuálně pozorovat

Matěj nastoupil do školky i se svou starší sestrou v únoru, po rozvodu rodičů. Velmi je na něm znát, že jí nevyhovuje střídavá péče, na které se oba rodiče dohodli. Matěj je velmi vnímavý, energický. Nyní snáší špatně neustále střídání prostředí a nemá dobré vztahy s matčíným novým partnerem.

c) klima v rodině, jak je možné je v prostředí mateřské školy pozorovat a hodnotit

Jak již bylo řečeno, pochází Matěj z neúplné rodiny. Maminka si našla nového partnera, ke kterému se s dětmi záhy nastěhovala. S otcem se domluvila prozatím mimosoudně na střídavé péči, kdy jsou děti do středy u otce a poté u ní. Víkendy tráví děti střídavě

u matky nebo otce. Než se matka zabydlela a otec odstěhoval po prodeji původního bytu, neměly děti téměř žádné zázemí. Často chodily do školky nevyspalé, celý týden v jednom oblečení.

d) popis pozorovaných projevů dítěte:

d.1. laterarita

Matějovou dominantní stranou je pravá.

d.2. vývoj kresby

Matěj kreslí velmi rád. Vývoj kresby je v normě.

d.3. vývoje řeči – slovní zásoba, výslovnost a stavba vět

Matějův vývoj řeči je v normě. Má dobrou slovní zásobu. Používá spíše jednoduché věty.

d.4. hudební projevy dítěte, případné dramatické projevy

Matěj má rád veškeré hudební aktivity. Pokud zpívá, často se snaží dramaticky ztvárnit části písniček, pomáhá mu to k zapamatování slov. Rád tančí na hudbu a vymýšlí si vlastní kreace.

d.5. popis charakteristické situace pro dítě

Po rozvodu rodičů je celkem závislý na své sestře, ve školce chce být pořád u ní. Adélku to ovšem spíše obtěžuje a dává mu to najevo. Matěj je poté velmi smutný.

d.6. popis pozitivních a spíše negativních osobnostních vlastností dítěte

Matěj je velmi energický, hodně situací řeší ale křikem nebo ublížením druhému.

e) výběr pohádky a kvalita jejího převyprávění

Matěj si vybral pohádku *O Smolíčkovi*. Při převyprávění byl velmi neklidný, nedokázal se soustředit, stále se ošíval a sledoval věci v místnosti. Autorka tedy nejprve s Matějem trávila čas, kdy si jen povídali. Ukázala mu, co vše v místnosti je, co by ho mohlo zajímat. Ale ani poté se situace nezlepšila.

f) výběr scény ke zhudebnění a popis vlastního zhudebnění rytmického uspořádání a tonálního ukotvení melodie

Jako scénu ke zhudebnění si vybral scénu, kdy jelen honí jezinky a chce je potrestat za to, že unesly Smolíčka (to je z verze pohádky, kterou zná od tatínka). Jako nástroj si vybral bubínek, do kterého divoce bubnoval, bez rytmického cítění. Byl velmi rozjívěný. Jeho přístup vycházel ze situace, kdy trávil dny u otce a odpoledne už pro něj měla přijít

opět matka. Prozatím takto ventiluje, jak mu tyto změny nevyhovují.

g) zhodnocení zaujetí dítěte při vyprávění pohádky a zhudebnění scény

Matěj je opravdu velmi energický a současná rodinná situace v něm tento prvek spíše prohlubuje. Potřebuje energii někde ventilovat, ale ani jeden z rodičů nemá čas se mu naplno věnovat. Proto, i když ho práce s pohádkou velmi zaujala, nedokázal naplno udržet pozornost, i přes snahu autorky, která se ho snažila více vtáhnout do děje a hudebního ztvárnění.

5.5.4 Vyhodnocení empirického šetření

Ke zhodnocení výsledků průzkumu byly použita škála Likertova typu. Tato škála je použita pro zhodnocení hudebního uspořádání a sice metro-rytmického uspořádání a melodicko-tonálního zakončení melodie při zhudebnění scén z pohádky.

1 – ano

2 – spíše ano

3 – není zřetelné

4 – spíše ne

5 – ne

Vyhodnocení bylo provedeno pomocí tabulek takto:

Výběr scény je označen znaménkem +, pokud dítě vybralo pozitivní scénu z pohádky ke zhudebnění a znaménkem -, pokud vybralo scénu negativní. Hudební uspořádanost je hodnocena pomocí bodů, kdy vyšší číslo naznačuje nižší úroveň metro-rytmického nebo melodicko-tonálního hudebního uspořádání kreace dítěte.

Skupina A – děti s normativním psychosociálním vývojem

VZOREK A1

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
+	1	1

VZOREK A2

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
+	1	1

VZOREK A3

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
+	1	1

VZOREK A4

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
+	1	1

VZOREK A5

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
+	1	2

Celkové vyhodnocení skupiny A

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
100 % pozitivně laděné scény z pohádky.	100% jistého rytmičké uspořádání melodie	80% jistého tonálního zakončení melodie 20% spíše jistého tonálního zakončení melodie

Skupina B– děti s narušeným psychosociálním vývojem

VZOREK B1

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
—	4	4

VZOREK B2

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
—	2	4

VZOREK B3

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
—	5	5

VZOREK B4

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
—	4	5

VZOREK B5

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
—	4	5

Celkové vyhodnocení skupiny B

Výběr scény	Rytmické uspořádání melodie	Tonální zakončení melodie
100% výběr negativní scény z pohádky	60% spíše nejistého rytmičkého uspořádání melodie 20% spíše jistého rytmičkého uspořádání melodie 20% nejistého rytmičkého uspořádání melodie	60% nejistého tonálního zakončení melodie 40% spíše nejistého tonálního zakončení melodie

5.5.5 Ověření hypotéz

1. U skupiny dětí s normativním psychosociálním vývojem (skupina A) výrazně převažuje výběr scény z pohádky s pozitivním sociálním laděním.

- Předpoklad se ukázal jako platný. Děti ze skupiny s normativním psychosociálním vývojem vybíraly scény z pohádky s pozitivním sociálním laděním.

2. U skupiny dětí s normativním psychosociálním vývojem (skupina A) se objevuje v improvizovaném zhudebnění scény z pohádky jisté rytmičké uspořádání melodie.

- Předpoklad je platný. U dětí ze skupiny s normativním psychosociálním vývojem se při improvizovaném zhudebnění scény z pohádky objevovalo jisté rytmičké uspořádání.

3. U skupiny dětí s normativním psychosociálním vývojem (skupina A) se objevuje v improvizovaném zhudebnění scény z pohádky tonální zakončení melodie.

Předpoklad je platný. U dětí ze skupiny s normativním psychosociálním vývojem se při improvizovaném zhudebnění scény z pohádky objevovalo tonální zakončení melodie.

1. U skupiny dětí s narušeným psychosociálním vývojem (skupina B) výrazně převažuje výběr scény z pohádky s negativním obsahem.

Předpoklad je platný. Děti ze skupiny s narušeným psychosociálním vývojem vybíraly scény z pohádky s negativním obsahem.

2 U skupiny dětí s narušeným psychosociálním vývojem (skupina B) se objevuje v improvizovaném zhudebnění scény z pohádky méně jisté rytmické uspořádání.

Předpoklad je platný. U dětí ze skupiny s narušeným psychosociálním vývojem se při improvizovaném zhudebnění scény z pohádky nejčastěji opakovalo spíše nejisté rytmické uspořádání melodie.

3 U skupiny dětí s narušeným psychosociálním vývojem (skupina B) se objevuje v improvizovaném zhudebnění scény z pohádky méně jisté tonální zakončení melodie.

Předpoklad je platný. U dětí ze skupiny s narušeným psychosociálním vývojem se při improvizovaném zhudebnění scény z pohádky ve většině případů neobjevovalo tonální zakončení melodie

5.6 Navrhovaná opatření

Bylo potvrzeno, že spontánní hudební kreativita se objevuje v dětské populaci. Hudební kreativita by měla být aktivitou, se kterou se budou děti pravidelně setkávat nejen v mateřské škole, ale také doma. V posledních letech se v mateřských školách se na tyto aktivity zapomíná, byly zaměněny s výukou jazyků nebo sportovním vyžitím. Často se podceňuje vliv, který má hudební činnost na psychosociální vývoj dítěte. Pravidelné začleňování hudebních aktivit podmiňujících hudební kreativitu, do života dítěte by mělo své výsledky.

Pro děti s normativním psychosociálním vývojem je hudební kreativita přirozeným prvkem. U dětí s narušeným psychosociálním vývojem již není znatelná spontánnost a kreativita. Pro tuto skupinu dětí by rozhodně hudební i dramatické činnosti měli být pravidelnou aktivitou, která bude významným činitelem vývoje.

Závěr

Předložená bakalářská práce se zabývala hudebními a dramatickými činnostmi u předškolních dětí v závislosti na jejich psychosociálním vývoji. Cílem práce bylo zhodnotit jak teoreticky, tak prakticky na vybrané skupině dětí vliv psychosociálního vývoje na hudební a dramatické činnosti. V teoretické části byl popsán vývoj předškolního dítěte a vliv rodinného zázemí na řádný psychosociální vývoj. Velmi významným prvkem období předškolního věku je hra. Ta byla popsána v další kapitole, spolu s ní také význam pohádky. V další kapitolách teoretické části autorka uvedla popis a význam hudebních a dramatických činností pro předškolní věk.

V praktické části byla jako metoda výzkumu zvolena analýza dokumentů, pozorování a nestrukturovaný rozhovor. Výzkumný vzorek populace byla skupina deseti dětí ve věku 5 – 7 let z předškolních zařízení v Praze. Výzkum probíhal podle „Projektů zhudebnění pohádky“. Podle Pejřimovské (2015) vychází tento projekt z poznatku, že při hudebním ztvárnění dramatických situací z pohádek se uplatňuje projekce vlastních prožitků dítěte.

Cílem bylo zjistit hudebnost dětské populace ve spontánním a kreativním projevu dítěte. Zároveň také vzájemný vliv hudebních a dramatických činností a psychosociálního vývoje dítěte.

Předpokládalo se, že u dětí s normativním psychosociálním vývojem bude převažovat při zhudebnění pohádky výběr scén s pozitivním sociálním laděním, hudebně jisté rytmické uspořádání melodie a tonální zakončení melodie. U dětí s narušeným psychosociálním vývojem byl předpoklad výběru scén s negativním obsahem, méně pregnantní rytmické uspořádání při improvizacím zhudebnění pohádky a méně jisté tonální zakončení melodie. Předpoklady byly potvrzeny.

Práce autorku obohatila v poznání toho, jak jemným informativním zobrazením je hudební spontánní projev dětí. A to v období, kdy se dítě vyvíjí a je třeba jej doprovázet a porozumět. Výsledky této bakalářské práce se shodují s uvedeným výzkumem.

Seznam použitých zdrojů:

- 1) BRUNECKÝ, Z., TEYSCHL, O., 1964. *Duševní vývoj a výchova dítěte*. 2. vyd. Praha: Orbis. Pyramida (Orbis).
- 2) JIHLAVEC, J., PALOUNKOVÁ, Z., PEŠATOVÁ, I., THELENOVÁ, K., 2010. *Metodika tvorby bakalářské práce*. 1.vyd. Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-636-2.
- 3) JURKOVIČ, P., 2012. *Od výkřiku k písničce*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-750-3.
- 4) KALÁBOVÁ, N., 2007. *Pohádkové vzdělávání*. Národní institut vzdělávání. ISBN 978-80-86784-56-4.
- 5) KOŤÁTKOVÁ, S., 2005. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-0852-3.
- 6) KUTÁLKOVÁ, D., 1996. *Logopedická prevence*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-115-0.
- 7) KUTÁLKOVÁ, D., 2005. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 1.vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1026-9.
- 8) MACHKOVÁ, E., 1980. *Základy dramatické výchovy*. 1. vyd. Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 14-582-80.
- 9) MACHKOVÁ, E., 2007. *Úvod do studia dramatické výchovy* 2. vyd. Praha: NIPOS. ISBN 978-80-7068-207-4.
- 10) MATĚJČEK, Z., 2011. *Praxe dětského psychologického poradenství*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0000-0.
- 11) MICHALOVÁ, Z., 2012. *Předškolák s problémovým chováním*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0182-3.
- 12) MONTESSORI, M., 2011. *Od dětství k dospívání*. 1. vyd. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-478-0.
- 13) OPRAVILOVÁ, E., 1988. *Dítě si hraje a poznává svět*. Praha: SPN. ISBN 14-209-88.
- 14) PEJŘIMOVSKÁ, J., 2015. *Význam muzikoterapie v hudobnej edukácii*. Disertační práce. Katolícká univerzita v Rožumberku. Pedagogická fakulta.
- 15) PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B., 2010. *Psychologie dítěte*. 5 vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-798-5.
- 16) RAKOVÁ, M., ŠTÍPLOVÁ, L., TICHÁ, A., 2009. *Zpíváme a nasloucháme hudbě nejmenšími*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-543-1.

- 17) ŘÍČAN, P., 2006. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-798-5.
- 18) SEDLÁK, F., 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. vyd. Univerzita Karlova v Praze. ISBN: 978-80-246-2060-2.
- 19) SLAVÍK, J., 1993. *Kapitoly z výtvarné výchovy I. (zkušenost, dialog, koncept)*. Praha: Katedra výtvarné výchovy, PdF UK v Praze.
- 20) TICHÁ, A., RAKOVÁ M., 2007. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-100-6.
- 21) VÁGNEROVÁ, M., 2000. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. 1.vyd. Praha: Portál. ISBN 80-71-78-308-0.

Čestné prohlášení

Autorka práce čestně prohlašuje, že etické klauzule podepsané rodiči a vyjadřující souhlas/nesouhlas s použitím audiozáznamů/videozáznamů dětí pro potřeby výzkumu, jsou uchovány, s možností prokázání. Stejně tak audiozáznamy nebo videozáznamy, které byly rodiči povoleny. Zároveň prohlašuje, že jména dětí a jejich data v bakalářské práci zaměnila.

Nikol Brožková